

## Aan de slag met het curriculum L&R

**Met het nieuwe kerncurriculum Levensbeschouwing en Religie kun je als school op verschillende manieren een impuls geven aan je onderwijs.**

### Een nieuw vak Levensbeschouwing en Religie ontwikkelen

Vanaf schooljaar 2024 – 2025 kunnen havo- en vwo-scholen ervoor kiezen om Levensbeschouwing en Religie als examenvak op te nemen in het programma.

### Een bestaand vak Levensbeschouwelijke vorming, Godsdienst, LEF vernieuwen

Vaak gaat dit aan de hand van het herijken van het bestaande programma en herschrijven van het vakleerplan. Lerarenopleidingen en de VDLG bieden hiervoor ook bij- en nascholingsbijeenkomsten aan in samenwerking met Expertisecentrum LERVO.

### Levensbeschouwing en Religie een plek geven binnen de Mens- en Maatschappijvakken

Bij het ontwikkelen van nieuwe kerndoelen voor het vakgebied Mens en Maatschappij werkt een ontwikkelteam van SLO aan een betekenisvolle samenhang in het curriculum. Het expertisecentrum LERVO is vertegenwoordigd in de advieskring voor deze kerndoelen.

### Het programma burgerschap versterken

- Kennis van verschillende levensbeschouwingen en religies helpt om op een respectvolle manier met elkaar om te gaan.
- Levensbeschouwelijke geletterdheid stelt je in staat om dialoog over en onderzoek van maatschappelijke vraagstukken betekenisvol te maken.
- Wist je dat 'kennis over en respect voor verschillen in godsdienst en levensovertuiging' volgens de wet een verplicht onderdeel van burgerschapsvorming is?

## Voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs

Het vakgebied Levensbeschouwing en Religie is interessant en van belang voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, of ze nu op een openbare, rooms-katholieke, protestants-christelijke, joodse, islamitische, antroposofische of anderszins bijzondere school zitten. In de opzet van het curriculum vertrekken we daarom vanuit een brede benadering.



## De ambitie van LERVO

De ambitie van Expertisecentrum LERVO is om het vakgebied L&R van een duidelijke richting en een herkenbaar profiel te voorzien, voor zowel het bijzonder als het openbaar onderwijs. Een landelijk kader, samenwerking met opleidingen en met docenten, schoolleiders en uitgeverij zijn hiervoor van groot belang. Samen met onderzoekers en vakdidactici onderzoeken we actuele ontwikkelingen en publiceren hierover.

## Wat kan LERVO voor jouw school betekenen?

- Advies en begeleiding bij het vormgeven van onderwijs over levensbeschouwing en religie, in samenwerking met de profielorganisaties VOS/ABB, VGS en Verus.
- Concrete ondersteuning bij het gezamenlijk ontwikkelen en delen van lesmaterialen, in samenwerking met uitgeverij en de Vereniging van Docenten Levensbeschouwing en Godsdienst.
- Het organiseren van trainingen, workshops en docentenbijeenkomsten, vanuit ons curriculumteam en in samenwerking met onze partnerorganisaties in de verschillende regio's.
- Het toegankelijk maken en aan de praktijk verbinden van onderzoek, in samenwerking met onze partnerorganisaties in het HBO en WO. Dit publiceren wij in tijdschrift Narthex, diverse andere vakbladen en op onze website.

## Onze partners

Het expertisecentrum wordt gedragen door een samenwerking van opleiders, onderzoekers, bestuurders en docenten vanuit de volgende partnerorganisaties:

### Opleidingen HBO

- Christelijke Hogeschool Ede
- Driestar - Centrum voor Godsdienst- onderwijs
- Fontys Hogeschool
- Hogeschool VIAA
- Hogeschool Windesheim

### Opleidingen WO

- Protestantse Theologische Universiteit
- Radboud Universiteit Nijmegen
- Rijksuniversiteit Groningen
- Theologische Universiteit Apeldoorn
- Theologische Universiteit Kampen
- Tilburg University
- Universiteit Leiden
- Universiteit Utrecht
- Universiteit van Amsterdam
- Universiteit voor Humanistiek
- Vrije Universiteit Amsterdam

### Vakvereniging en profielorganisaties

- ISBO, islamitische scholen besturen organisatie
- VDLG, vereniging van docenten levensbeschouwing en godsdienst
- Verus, vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs
- VGS, vereniging voor gereformeerd schoolonderwijs
- VOS/ABB, vereniging van openbare en algemeen toegankelijke scholen



# Een nieuw kerncurriculum voor Levensbeschouwing en Religie

Goede levensbeschouwelijke educatie voor  
alle leerlingen in het voortgezet onderwijs

Kijk op [LERVO.nl](https://lervo.nl) voor meer informatie en mogelijkheden  
of mail je vraag naar [info@lervo.nl](mailto:info@lervo.nl)



# LERVO

Expertisecentrum levensbeschouwing en religie

## Waarom nieuwe aandacht voor levensbeschouwelijk onderwijs?



‘Ik doe VMBO met profiel Zorg en Welzijn. Ik zal later met veel verschillende mensen te maken krijgen, met vele culturen, achtergronden en religies. Ik wil graag leren om goed met al die mensen om te gaan, om ze beter te begrijpen.’

Jongeren in het voortgezet onderwijs, tussen 12 tot 18 jaar oud, zijn bezig de wereld in kaart te brengen. Ze nemen steeds meer actief deel aan de samenleving en komen tot belangrijke inzichten over wie ze zelf zijn en wat ze kunnen en willen betekenen. Daarbij spiegelen zij zich aan mensen en praktijken die zij om zich heen zien. Bewust en onbewust lopen ze daarbij tegen vragen aan.

Op welke manier leren ze op school met deze vragen en met antwoorden van anderen omgaan? Wat wil je als school hierin voor hen betekenen? Die vraag komt voortdurend terug met het veranderen van de maatschappelijke situatie en het zingevingslandschap. We signaleren drie belangrijke ontwikkelingen:

**1. Vanuit de samenleving:** het maatschappelijke en levensbeschouwelijke landschap is de afgelopen jaren diverser geworden; religie is daarin niet meer vanzelfsprekend aanwezig. Het economisch en juridisch denken heeft vaak de overhand. Om te zorgen dat leerlingen vorm kunnen geven aan hun eigen leven en aan een democratische samenleving is kennis over religie en levensbeschouwing nodig. Grote maatschappelijke kwesties (klimaatcrisis, biodiversiteit, ongelijkheid) benadrukken daarbij het belang van fundamentele vragen als ‘wat is echt van waarde?’ en ‘wat is rechtvaardig?’, ‘wat geeft ons hoop op een goede toekomst?’

‘Waarom gaat het op school zoveel over cijfers en regels? Vorige week was ik bij een klimaatdemonstratie, daar ging het tenminste écht ergens over. Hoe kan het dat we daar op school niet over praten? Ik maak me best veel zorgen over de toekomst.’



‘Op school leer ik veel over ons geloof, thuis lezen mijn ouders voor uit de Bijbel. Ik zou ook weleens iets over andere geloven willen horen. Vooral waarom dat voor mensen zo belangrijk is. Daar ben ik nieuwsgierig naar.’

**2. Vanuit scholen:** scholen hebben steeds vaker te maken met een gemengde leerlingenpopulatie en met maatschappelijke vraagstukken die zorgen voor polarisatie. Vanuit hun eigenheid zoeken scholen dan naar een inclusiever curriculum voor het vakgebied L&R. Daarin is meer aandacht nodig voor levensbeschouwelijke geletterdheid, actieve pluriformiteit en ethisch redeneren. Hier ligt een duidelijk verband met burgerschapsonderwijs. LERVO biedt zowel bijzondere als openbare scholen zo'n curriculum.

**3. Vanuit leerlingen:** jongeren groeien op in een cultuur die in zijn algemeenheid uitgaat van maakbaarheid en de waarde van prestaties. Met bronnen die intermenselijke, existentiële en persoonlijke vragen oproepen, tot interesse in de gedachtewereld van anderen, komen zij beperkt in aanraking. Hoe leren zij zich in te leven in de gedachtewereld van anderen? Wat betekenen religieuze en levensbeschouwelijke tradities voor het omgaan met existentiële vragen en maatschappelijke kwesties?

‘In mijn buurt staan een moskee, een kerk en een hindoetempel. Ik ben benieuwd wat mensen daar doen. Welke rituelen gebeuren daar? Waarom gelooft de één dit en de ander dat? En wat kunnen we van elkaar leren?’



## Levensbeschouwelijke geletterdheid centraal

Het kerncurriculum voor het vakgebied L&R is ontwikkeld vanuit de vraag: *Welke basiskennis, vaardigheden en houding zijn nodig om als mens en burger te leven in een levensbeschouwelijk pluriforme samenleving die te maken heeft met existentiële vragen?* Het is gericht op de drie doeldomeinen van onderwijs van Gert Biesta: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie, en draagt bij aan de levensbeschouwelijke geletterdheid en persoonsvorming van leerlingen.

De perspectiefgerichte benadering gaat uit van leerlingen als actief lerende en onderzoekende personen. Op die manier bouwen leerlingen oriëntatiekennis op van religieuze en levensbeschouwelijke praktijken. Zij verkennen aan de hand van verschillende perspectieven hoe de invloed van L&R in het leven van mensen werkt, en hoe mensen samen vormgeven aan de samenleving en de toekomst. Het persoonlijk perspectief komt als vanzelf mee.

## Hoe ziet het curriculum eruit?

Het curriculum vormt een kader waarmee scholen het onderwijs in L&R kunnen vormgeven op een manier die past bij onze tijd en bij de eigen identiteit van de school. Aan de hand hiervan kom je tot een onderbouwd programma dat inspeelt op de vragen van jongeren. In het filmpje op onze website is dit geïllustreerd door leerlingen die vragen stellen bij de betekenis van het wel of niet dragen van een hoofddoek door moslimmeisjes.

Het curriculum is opgebouwd vanuit drie programmalijnen:

1. Leerlingen maken kennis met de belangrijkste in Nederland voorkomende **levensbeschouwelijke en religieuze tradities** als zingevingskaders voor mensen en groepen.
2. Leerlingen leren in **maatschappelijke vraagstukken** de religieuze en levensbeschouwelijke betekenissen herkennen en verkennen.
3. Leerlingen leren omgaan met deze tradities en maatschappelijke vragen vanuit **de tien perspectieven van het vakgebied L&R:**

 <p><b>Zin-perspectief</b> Welke bestaansvragen liggen ten grondslag aan levensbeschouwing en religie?</p>	 <p><b>Persoonlijk perspectief</b> Wat is mijn eigen levensbeschouwing? Hoe verhoud ik me vanuit mijn levensbeschouwing tot wat ik leer?</p>
 <p><b>Fenomenologisch perspectief</b> Hoe zitten levensbeschouwingen en religies in elkaar? Uit welke geloofsvoorstellingen, praktijken en leefregels bestaan ze?</p>	 <p><b>Ethisch perspectief</b> Hoe kun je een zorgvuldige afweging maken om te bepalen wat goed is om te doen of te laten?</p>
 <p><b>Antropologisch perspectief</b> Welke rol spelen levensbeschouwing en religie in het leven van mensen en samenlevingen?</p>	 <p><b>Maatschappelijk perspectief</b> Hoe kan kennis over levensbeschouwing en religie ons helpen omgaan met maatschappelijke vraagstukken?</p>
 <p><b>Historisch perspectief</b> Hoe ontstaan levensbeschouwingen en religies in de tijd en hoe ontwikkelen ze zich?</p>	 <p><b>Vergelijkend perspectief</b> Welke verschillen en overeenkomsten vertonen levensbeschouwingen en religies?</p>
 <p><b>Demografisch perspectief</b> Om hoeveel mensen gaat het? Hoe zijn deze mensen verdeeld over de wereld?</p>	 <p><b>Metaperspectief</b> Wat is religie? Wat is levensbeschouwing? Waarom categoriseren we zoals we dat doen?</p>